

Ks. TOMASZ BŁASZCZYK

BISKUP WILHELM EMMANUEL VON KETTELER (1811-1877)
WOBEC XIX-WIECZNYCH DOKTRYN POLITYCZNYCH
I KWESTII SPOŁECZNEJ

Wstęp

Revolucja z 1848 r., przynosząc nadzieję na zmianę kursu polityki społecznej, przyczyniła się do ożywienia społeczności niemieckiej w ramach działań zmierzających do poprawy warunków ludzkiej egzystencji. Wykorzystując zdobycze rewolucji marcowej, w myśl haseł wolnościowych, zaczęto w Niemczech organizować związki polityczne, których zadaniem miała być obrona politycznych praw, a także możliwość swobodnego zrzeszania się oraz artykułowania swoich poglądów z wykluczeniem jakiegokolwiek ingerencji państwowej. Tym samym powstawały nie tylko nowe partie polityczne, ale także stowarzyszenia religijne, które ożywiały świadomość polityczno-religijną społeczności niemieckiej.

Wraz z rozwojem życia politycznego następowało przyśpieszenie gospodarcze związane z rewolucją przemysłową, która pociągała za sobą koncentrację własności przemysłowej i wzrost rozwarstwienia społecznego, do którego przyczynił się także kapitalizm¹. Nowy system społeczno-gospodarczy, opierający się na prywatnej własności środków produkcji, wolnym rynku i orientacji na zysk, w swoich początkach przyniósł ludziom nadzieję na nowe miejsca pracy i dobrobyt. W ostateczności jednak doprowadził do tzw. problemu społecznego,

---

¹ B. SUTOR, *Etyka polityczna*. Warszawa 1994 s. 260.

w którym posiadacze kapitału, jednostronnie forsując swoje interesy, utrzymywali w zależności najemnych pracowników, których jedynym kapitałem był kapitał własnej pracy². Wykorzystywanie kapitalistycznego sposobu gospodarowania z pominięciem kapitalistycznego porządku społecznego, który zakładał sprawiedliwość społeczną, spowodował konflikt między robotnikami a kapitalistami i pojawienie się tzw. kwestii robotniczej. Sposobem jej rozwiązania zajmował się nie tylko świat polityki i biznesu, ale i Kościół, który zawsze brał w obronę człowieka, zwłaszcza słabego, niezaradnego życiowo, pozbawionego wszelkich nadziei na lepszy byt.

1. Życie Wilhelma Emmanuela von Kettelera.

Szczególną osobowością w historii Kościoła niemieckiego, która poświęciła swoje życie dla tzw. kwestii społecznej był biskup moguncki Wilhelm Emmanuel von Ketteler. Przyszły twórca niemieckiej szkoły reform społecznych urodził się 25.12.1811 r. w zamku Harkotten koło Münster i od swej młodości odznaczał się umiłowaniem prawdy. Uczęszczając do jezuickiego gimnazjum w Brig wyrobił w sobie autentyczną pobożność oraz posiadał cechy otwartości na sprawy ludzkie³. W 1829 r. rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie w Getyndze, gdzie studiował prawo rzymskie, logikę, statystykę, etnologię oraz historię powszechną i historię Niemiec. Studia te miały przygotować go do pracy w administracji państwowej⁴. Po dwóch latach studiowania opuścił mury getyndzkiej uczelni udając się do Berlina, gdzie na tamtejszym uniwersytecie stał się słuchaczem Fryderyka Raumera oraz Karola Fryderyka Saviny⁵, twórców historycznej szkoły prawa⁵. Główną zasadą tej szkoły było twierdzenie, iż żadnego narodu nie da się zrozumieć bez jego historii, ponieważ współczesność nacechowana jest przeszłością, a bez jej poznania nie da się zrozumieć ani nowych idei, ani instytucji społecznych⁶. Ponadto żadna jednostka,

² T. SOLSKI. *Życie i działalność błogosławionego księdza Adolfa Kolpinga (1813-1865)*. Kraków 1999 s. 44.

³ Z. WALESZCZUK. *Kościół ostoją wolności. Wolność w nauczaniu społecznym biskupa Wilhelma Emmanuela von Kettelera*. Wrocław 2004 s. 27.

⁴ O. PFÜLF. *Bischof von Ketteler (1811-1877). Eine geschichtliche Darstellung*. T. 1. Mainz 1899 s. 28-46.

⁵ E. FASTENRATH. *Bischof Ketteler und die Kirche*. Essen 1971 s. 10.

⁶ F. J. STAHL. *Die Philosophie des Rechts*. T. 1. Heidelberg 1847 s. 564.

która stanowi część większej całości, nie może stać ponad całością ani nie może być izolowana przez większość, ponieważ jednostka i społeczność znajdują się w stale korespondującej wzajemności⁷. Tym samym prawo i wymiar sprawiedliwości był ujmowany przez historyczną szkołę prawa jako efekt historycznego procesu, który miał swe źródło w przeszłości⁸.

Po dwóch semestrach Ketteler przeniósł się z Berlina do Heidelbergu, by tam kontynuować studia z zakresu prawa cywilnego i karnego, będąc słuchaczem Antoniego Thibauta i Karola Józefa Mittermaiera⁹. Po zakończeniu studiów prawniczych i odbyciu służby wojskowej, a także po uzyskaniu aplikacji, w swoim rodzinnym mieście podjął pracę w pruskiej administracji państwowej¹⁰. Jednakże wydarzenia kolońskie, które spowodowały aresztowanie arcybiskupa Kolonii Klemensa Augusta von Droste-Vischeringa¹¹, sprzeciwiającemu się błogosławieniu małżeństw mieszanych¹², wywołały poruszenie Kettelera, który powziął myśl porzucenia pracy urzędniczej. Przez rok przebywał w Monachium, gdzie zetknął się z tzw. „kręgiem monachijskim”, do którego należeli m.in. Jan Józef Görres¹³, Jan Józef Ignacy Döllinger¹⁴, Ernest Jarcke¹⁵ czy też Jerzy Philips¹⁶. Zwłaszcza ten ostatni, będąc przyjacielem Kettelera, był dla niego autorytetem¹⁷.

⁷ FASTENRATH. *Bischof Ketteler und die Kirche*. s. 10.

⁸ WALESZCZUK. *Kościół ostoją wolności. Wolność w nauczaniu społecznym biskupa Wilhelma Emmanuela von Kettelera*. s. 29.

⁹ PFÜLF. *Bischof von Ketteler (1811-1877). Eine geschichtliche Darstellung*. T. 1. s. 32.

¹⁰ S. FEL. *Ketteler Wilhelm Emmanuel*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Red. A. Szostek [i in.]. Lublin 2000 kol. 1367.

¹¹ E. HEGEL. *Droste zu Vischering, Klemens August Freiherr (1773-1845)*. W: *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945. Ein biographisches Lexikon*. Red. E. Gatz. Berlin 1983 s. 145-148.

¹² Zob. A. FRANZ. *Die gemischten Ehen in Schlesien*. W: *Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland*. Breslau 1878; T. BŁASZCZYK. *Problem małżeństw mieszanych na Śląsku w czasach pruskich*. „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 11:2003 nr 2 s. 120.

¹³ F. MAZUREK. *Görres Johann Joseph*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 5. Red. L. Bieńkowski [i in.]. Lublin 1989 kol. 1304.

¹⁴ J. FINSTERHÖLZL. *Ignaz von Döllinger*. Graz – Wien – Köln 1969 s. 9-69.

¹⁵ M. EDER. *Jarcke Karl Ernst*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Hrsg. W. Kasper. Freiburg – Basel – Rom – Wien 1996 kol. 757.

¹⁶ R. PUZA. *Philips George*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 8. Hrsg. W. Kasper. Freiburg – Basel – Rom – Wien 1999 kol. 242-243.

¹⁷ WALESZCZUK. *Kościół ostoją wolności. Wolność w nauczaniu społecznym biskupa Wilhelma Emmanuela von Kettelera*. s. 40.

Olbrzymi wpływ na przyszłego biskupa Moguncji wywarła także tzw. „szkoła tybindzka” na czele z Janem Adamem Möhlerem, do którego myśli Ketteler często się odwoływał, zwłaszcza gdy wypowiadał się na temat Kościoła i jego roli w życiu społecznym¹⁸.

Roczny pobyt Kettelera w Monachium był czasem wnikliwej obserwacji narastającego konfliktu między państwem a Kościołem, jak również prądów wewnątrzkościelnych, które wprawiały go w stan pewnego niepokoju o przyszłość Kościoła w Niemczech. Pragnąc wejść w wir walki o prawa Kościoła podjął decyzję wyboru stanu duchownego, w czym wspierał go biskup z Eichstätt, Karol August Reisach. Za jego namową rozpoczął w 1841 r. w Eichstätt studia teologiczne, które ostatecznie ukończył w Monachium, przyjmując święcenia kapłańskie w Münster w 1844 r. Jego pierwszą placówką duszpasterską była parafia w Beckum, gdzie założył Bractwo Serca Maryi, uważając je za skuteczny środek nawracania wiernych. Ponadto wspomagając biednych, a zwłaszcza chorych zainicjował budowę szpitala, w którym opiekę nad chorymi miały przejąć szarytki. W 1847 r. został proboszczem w Hopsten, gdzie kontynuował swoją działalność duszpasterską. Rok później został wybrany do parlamentu niemieckiego we Frankfurcie nad Menem i jako poseł bronił wolności sumienia oraz praw Kościoła¹⁹, dążąc tym samym do ukształtowania nowych stosunków pomiędzy Kościołem a państwem²⁰. Po złożeniu mandatu poselskiego w 1849 r. rzucił się w wir pracy duszpasterskiej, którą od 1850 r. kontynuował jako proboszcz parafii św. Jadwigi w Berlinie. W tym samym roku Wilhelm Ketteler został wybrany biskupem mogunckim²¹.

Jako biskup wykorzystywał swoje prawnicze wykształcenie do kierowania diecezją. Mając nadzieję, że odpowiednie prawodawstwo kościelne pozwoli mu na trwałe utrzymanie jedności kleru, wzmocni autorytet biskupi i uaktywni wiernych w rozbudzeniu wiary, dążył do określenia nowych statutów diecezjalnych²². Uwzględniając założenia

¹⁸ Tamże. s. 50.

¹⁹ FASTENRATH. *Bischof Ketteler und die Kirche*. s. 57.

²⁰ FEL. *Ketteler Wilhelm Emmanuel*. kol. 1367.

²¹ PFÜLF. *Bischof von Ketteler (1811-1877). Eine geschichtliche Darstellung*. T. 1. s. 196-200.

²² J. M. REICH. *Briefe von und an Wilhelm Emmanuel von Ketteler, Bischof von Mainz, Hirtenbriefe*. Mainz 1879 s. 329-331.

historycznej szkoły prawa, w swoich przemówieniach wykorzystywał wiedzę historyczną do ukazania stosunków społecznych w dobie społeczno-politycznych przemian, w których widział działanie Boga i Bożej Opatrzności²³.

2. Krytyka systemów społeczno-politycznych.

Jako wnikliwy obserwator życia społecznego, dostrzegając olbrzymie rozwarstwienie społeczne, które pogłębiało nędzę najniższych warstw społecznych, już podczas Pierwszego Powszechnego Zgromadzenia Katolików Niemiec, obradującego w Mainz w 1848 r., Ketteler stał się gorącym orędownikiem tzw. kwestii społecznej²⁴. W swoim przemówieniu wyraźnie akcentował nieudolność państwa w rozwiązywaniu nabrzmiałych problemów społecznych równocześnie wzywając do czynnej miłości chrześcijańskiej, która miała się objawiać w niesieniu pomocy biednym i ubogim²⁵. O niesprawiedliwość społeczną oskarżał systemy społeczno-polityczne, które wówczas funkcjonowały w życiu politycznym Niemiec. Podczas 21. Generalnego Spotkania Katolików Niemiec, który odbywał się w Mainz w 1871 r.²⁶ bp Ketteler w swoim przemówieniu przeprowadził ostrą krytykę liberalizmu i socjalizmu²⁷.

Zajmując się liberalizmem wyróżnił w nim trzy fazy, jakie przeszedł ten system od początku XIX w. Początek liberalizmu, nazwany przez Kettelera „latami dziecięcymi”, nie stanowił jego zdaniem jeszcze zwartego gotowego systemu, lecz był walką przeciwko absolutyzmowi państwowemu²⁸. Drugą fazę liberalizmu stanowił tzw. „wiek męski” i jako już dojrzały system, wytwarzając pojęcie tzw. doktryny państwowej, rościł sobie prawo do absolutnego przedstawicielstwa w kulturze, systemie prawa i nauki. Wykazując różnice pomiędzy „wcze-

²³ WALESZCZUK. *Kościół ostoją wolności. Wolność w nauczaniu społecznym biskupa Wilhelma Emmanuela von Kettelera*. s. 32.

²⁴ T. BŁASZCZYK. *Początki Katholikentage w Niemczech jako forma walki o wolność Kościoła*. „Saeculum Christianum” 11:2004 nr 2 s. 37.

²⁵ *Verhandlungen der ersten Versammlung des katholischen Vereins Deutschlands am 3. 4. 5. und 6 October zu Mainz*. Mainz 1848 s. 52.

²⁶ T. GROSSMANN. *Katholikentage*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Hrsg. W. Kasper. Freiburg – Basel – Rom – Wien 1996 kol. 1341.

²⁷ W. E. KETTELER. *Liberalismus, Socialismus und Christenthum. Nede gehalten auf XXI. General-Versammlung der katholischen Vereine Deutschlands*. Mainz 1871.

²⁸ *Tamże*. s. 7.

sny” a „dojrzałym” liberalizmem Ketteler słusznie zauważał, że pierwsi liberałowie, walcząc z państwem policyjnym, dążyli do wolności dla wszystkich ludzi, natomiast przedstawiciele liberalizmu „dojrzałego” tęsknili ponownie za policyjnym systemem zwłaszcza w odniesieniu do Kościoła i katolików. Nie były to bezpodstawne stwierdzenia, gdyż słowa wypowiedziane przez Kettelera miały miejsce w przeddzień ogłoszenia Kulturkampfu, w czasie którego widoczna była zaostrzona walka między państwem a Kościołem o strefę wpływów na społeczeństwo niemieckie²⁹. Ponadto walka ta, która okazała się radykalnym programem antykościelnym, wytwarzając światopoglądowy model laicko-indyferentny, prowadzona była z niezwykłą zaciętością i agresywnością³⁰. Zdaniem Kettelera liberalizm nie tylko przyzwalał na taką metodę walki, ale i akceptował ją w myśl nowego porządku państwowego, zgodnie z którym można było zwalczać i karać tych, którzy nie akceptowali i „nie adorowali absolutnego rozsądku liberalizmu”³¹. Próba zniewolenia Kościoła katolickiego ze strony państwa liberalnego wydawała się biskupowi mogunckiemu konsekwencją aliansu liberalizmu z finansjerą, która skorumpowała ludzi systemu dla osiągnięcia jeszcze większych korzyści czerpanych z majątku kościelnego³².

Twórca niemieckiej szkoły reform społecznych uważał, że całość systemu „dojrzałego” liberalizmu można sformułować w oparciu o trzy zasady. Dwie pierwsze ze sobą ściśle powiązane stanowią formułę państwa bez Boga oraz potwierdzenie heglowskiej teorii, że samo państwo jest rzeczywistym Bogiem. Przy tak rozumianej przez liberałów teorii państwa z rzeczywistości społeczno-politycznej wykluczano Kościół i chrześcijaństwo. Konsekwencją tego była trzecia zasada, którą stanowiła walka państwa skierowana przeciwko prawdziwemu Bogu.

Trzecią fazę liberalizmu, który zdaniem ordynariusza Moguncji był „najbardziej popsutym szaleństwem ludzkiego ducha”, stanowi socjalizm. System ten, który ogłosił „wiek męski swego ojca za upadający wiek starczy”, stał się jako „niewydarzony, ale prawomocny

²⁹ T. BŁASZCZYK, *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampfu*. Wrocław 2004 s. 77.

³⁰ R. LILL, *Der Kulturkampf in Preussen und in Deutschen Reich /bis 1878/*. W: *Handbuch der Kirchengeschichte*. Red. H. Jedin. T. 6, cz. 2. Freiburg – Basel – Wien 1987 s. 30.

³¹ KETTELER, *Liberalismus, Socialismus und Christenthum. Nede gehalten auf XXI. General-Versammlung der katholischen Vereine Deutschlands*. s. 10-11.

³² *Tamże*. s. 11.

syn liberalizmu”, sądem i biczem kary dla liberalnych zasad³³. Ketteler twierdził wręcz, że poważne przyjęcie zasad liberalizmu w konsekwencji prowadzi do socjalizmu, który tym samym nie jest w stanie złagodzić ludzkiej nędzy. Wykazując różnice między drugą i trzecią fazą liberalizmu Ketteler stwierdzał, że socjalizm w całym obszarze życia ludzkiego neguje Kościół i chrześcijańską religię. W sposób zaś szczególnie kwestionuje religijny, jak również ustanowiony przez liberalizm cywilny charakter małżeństwa, twierdząc, że wola ludzka, będąca ustawową normą dla działań ludzkich, sprawia tym samym niemożność przypisywania jakiegokolwiek porządku dotyczącego małżeństwa dla ludzi. Istotną jednak różnicę między liberalizmem a socjalizmem, zdaniem Kettelera, stanowiło pojęcie własności prywatnej. Liberalna zasada nietykalności własności prywatnej nie odnosiła się do Kościoła i jego instytucji, ponieważ prawo własności Kościoła, zdaniem liberalizmu, spoczywało na ustawie państwowej. Socjalizm zaś, uwzględniając liberalną zasadę własności prywatnej potwierdzonej przez prawo państwowe, domagał się rewizji ustaw o własności prywatnej oraz dziedziczeniu i to ze względu na katastrofalne położenie najniższych klas społecznych. Liberalizm, pragnąc niwelować nierówności społeczne panujące we wcześniejszych czasach, zlikwidował różnice stanowe, dzieląc ludzi wedle posiadanego kapitału i bogactwa. Ta nierówność społeczna doprowadziła do poważnych dysproporcji społecznych, gdzie 90% ludności, żyjąc w niedostatku, zostało wykluczonych z używania dóbr i przyjemności na rzecz 10% wybrańców, korzystających z dóbr ziemskich „aż do przesytu”. Fakt ten sprawił, że socjalizm uzurpował sobie prawo do reprezentowania ludzi w myśl heglowskiego hasła „wszystko dzięki ludowi”.

3. Poglądy Kettelera w odniesieniu do tzw. kwestii społecznej.

Koncepcja państwa i władzy w ujęciu liberalnym i socjalistycznym znalazła zatem wielkiego krytyka w osobie Wilhelma Emmanuela von Kettelera, który uważał, że obydwa systemy nie są w stanie rozwiązać kwestii społecznej. Tym samym uważał, że przyszłość należy jednak do chrześcijaństwa, a jego słabość polegała jedynie na nieumiejętnym sposobie walki o swoje prawa i odpowiednim wprowadzaniu zasad nauki katolickiej w życie społeczne³⁴. Wychodząc z filozofii tomis-

³³ *Tamże*. s. 12.

³⁴ KETTELER. *Liberalismus, Socialismus und Christenthum. Nede gehalten auf XXI. General-Versammlung der katholischen Vereine Deutschlands*. s. 19-20.

tycznej stworzył naukową teorię systemu społeczno-gospodarczego, który opierać się miał na zasadach moralności chrześcijańskiej. W swoim programie przebudowy porządku społecznego postulował zakładanie niezależnych i autonomicznych w stosunku do władzy państwowej robotniczych związków zawodowych o charakterze resortowym oraz ekonomiczno-społecznym³⁵. Od państwa domagał się realizacji programu związków zawodowych w formie ustawodawstwa socjalnego. Zdaniem Kettelera ustawodawstwo to powinno dotyczyć tematyki sprawiedliwej zapłaty za pracę, ustalenia maksimum godzin pracy dziennej, zakazu pracy w niedziele i święta³⁶. Ponadto domagał się zakazu pracy dzieci do lat 14 poza domem rodzinnym oraz kobiet zameężnych i młodych dziewcząt w zakładach przemysłowych. Postulował także likwidację zakładów przemysłowych szkodliwych dla zdrowia. Tym samym na pracodawców nakładał obowiązek płacenia odszkodowania tym pracownikom, którzy podczas pracy utracili zdolność jej wykonywania. W tym przypadku sensownym wydawało się Kettelerowi ustanowienie tzw. inspekcji pracy³⁷.

Wilhelm Emmanuel von Ketteler w swoim opracowaniu *Die Arbeiterfrage und das Christenthum*, który został wydany w Mainz w 1864 r. przedstawił praktyczne sposoby pomocy robotnikom, jakie powinny być zrealizowane przez Kościół. Pierwszym środkiem pomocy, jaki Kościół katolicki powinien zaoferować klasie robotniczej, miało być zakładanie i prowadzenie zakładów leczniczych dla niezdolnych do pracy robotników³⁸. Zakłady te, mimo początkowych braków podstawowych urzędzeń, miały zaoferować podstawową opiekę medyczną oraz życzliwość względem ubogich robotników, przy okazji łagodząc ich życiową nędzę. Pomocą w niwelowaniu nędzy materialnej miała być troska o chrześcijańską rodzinę, a przede wszystkim o chrześcijańskie małżeństwo³⁹. Dostrzegając liberalizację życia społecznego postulował ustanowienie środków prawnych, które powodowałyby

---

³⁵ BŁASZCZYK. *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampf*. s. 63.

³⁶ B. KUMOR. *Historia Kościoła*. Cz. 7. Lublin 1991 s. 297.

³⁷ J. MAJKA. *Katolicka nauka społeczna. Studium historyczno-doktrynalne*. Rzym 1986 s. 228.

³⁸ W. KETTELER. *Die Arbeiterfrage und das Christenthum*. Mainz 1864 s. 107-108.

³⁹ *Tamże*. s. 111.

ograniczenie uwolnień od związków partnerskich na rzecz związków małżeńskich. Był przeciwny tzw. małżeństwom świeckim, które oddzielały partnerów życiowych od Kościoła i jego zasad. Zdaniem Kettelera małżeństwa świeckie lansowane przez liberalne państwo miały większą możliwość tkwienia w swej nędzy poprzez pomnażanie rozwiązłości moralnej i niemoralnym prowadzeniu się członków rodziny. Uważał, że taki model małżeństwa oparty na niemoralności i rozwiązłości doprowadzić może cały naród do rozkładu i to nie tylko etycznego⁴⁰. Zasady moralne wynikające z dekalogu, którego depozytariuszem był Kościół, zdaniem Kettelera „ratują robotnikom małżeństwo, a dzieciom robotniczym chrześcijańską rodzinę”. Biskup moguncki sądził, że nawet niska pensja robotnika, który wiódł życie w chrześcijańskiej rodzinie, kierującej się ofiarną miłością, będzie pomnożona ze względu na wyższą jej wartość⁴¹. Zatem chrześcijańska rodzina jest dla Kettelera fundamentem niwelowania biedy, a przede wszystkim zmieniania jej oblicza.

Kolejnym praktycznym środkiem pomocy robotnikowi była jego odpowiednia edukacja, poprzez którą Kościół katolicki miałby okazję nie tylko przypomnieć, ale i przywrócić pracownikom osobową wartość. Godność ludzka stała się według Kettelera „najgłębszą tęsknotą człowieka żyjącego w najgłębszej nędzy”⁴². Kościół jest w stanie dać „pogardzanym robotnikom świadomość kształcenia wszystkich ich uzdolnień”. Dzięki tym działaniom robotnik byłby w stanie nie tylko dążyć do podniesienia swoich kwalifikacji, ale także doprowadzić do wzrostu poziomu życia duchowego, co pomogłoby mu w lepszym rozumieniu rzeczywistości. Tym samym robotnik uzyskałby wewnętrzny spokój, który ułatwiłby mu nie tylko pracę, ale doprowadziłby go do umiarkowania, oszczędności i wstrzemięźliwości. Cnoty te w ostateczności pomnożyłyby dobrobyt, w którym uczestniczyłyby cała jego rodzina⁴³.

Bardzo istotnym czynnikiem popierania robotników dotkniętych nędzą było zdaniem Kettelera wspieranie robotniczych interesów. Robotnicy zjednoczeni w związkach zawodowych mieli prawo i obowiązek nie tylko obrony swoich interesów, ale i przyjmowania wsparcia, płynącego z różnych stron. Ponieważ podnieta tworzenia zwią-

---

⁴⁰ *Tamże.* s. 113.

⁴¹ *Tamże.* s. 118.

⁴² *Tamże.* s. 121.

⁴³ *Tamże.* s. 129.

ków wychodziła w tym czasie zazwyczaj od ludzi obcych chrześcijaństwu, przeto zadaniem Kościoła miało być popieranie inicjatyw jednoczenia się robotników wraz z przekazywaniem im chrześcijańskich idei, które pomogłyby związkom i stowarzyszeniom nie tylko w osiągnięciu ich celu, ale przede wszystkim w wytworzeniu w nich więzi z równoczesnym preferowaniem tzw. pedagogiki społecznej⁴⁴. Dlatego też w swoim dziele pochwalał i zachęcał do zakładania związków rzemieślniczych i czeladniczych, stawiając tu za wzór działalność ks. Adolfa Kolpinga⁴⁵. Preferując ideę związków kolpingowskich Ketteler uważał, podobnie jak ich twórca, że dzięki takiej działalności można doprowadzić do odnowy moralnej narodu poprzez budzenie ukrytych w nim sił⁴⁶. Zatem do głównych zadań, Ketteler w ślad za Kolpingiem, zaliczał roztoczenie nad młodzieżą czeladniczą szerokiej opieki religijno-charytatywnej oraz przygotowanie jej do odpowiedzialności w polepszaniu warunków własnego życia⁴⁷. Była to idea bliska biskupowi mogunckiemu, którą chciał przenieść na wszystkie stowarzyszenia i związki robotnicze.

Ketteler popierał także związki wytwórców, w których robotnik stawał się nie tylko pracownikiem, ale i przedsiębiorcą, mając oprócz pensji robotniczej także swój udział we właściwym zysku przedsiębiorstwa⁴⁸. Tym samym uważał, że jest to najwłaściwsza forma rozwiązania kwestii społecznej, gdzie robotnik staje się i pracownikiem, i właścicielem zakładu.

Podsumowanie

Biskup moguncki, będąc prawnikiem z wykształcenia oraz społecznikiem z zamiłowania i troski o świat pracy, nie zatracił właściwego spojrzenia na kwestię społeczną, dążąc do jej rozwiązania. Piórem i słowem wskazywał drogę poprawy losu pracowników. Czynn timer angażował się na rzecz walki z ubóstwem i nędzą poprzez konkretne

⁴⁴ *Tamże*, s. 132-133.

⁴⁵ Zob. SOLSKI. *Życie i działalność błogosławionego księdza Adolfa Kolpinga (1813-1865)*.

⁴⁶ E. MICHEL. *Adolph Kolping. Der Diakon des Gottes und unserer Zeit*. Graz 1934 s. 10.

⁴⁷ M. HANKE. *Sozialer Wandel durch Veränderung des Menschen. Leben, Werk und Wirken des Sozialpädagogen Adolph Kolping*. Mühlheim 1974 s. 59-60.

⁴⁸ KETTELER. *Die Arbeiterfrage und das Christentum*. s. 138.

wskazania godne realizacji. Jego myśl społeczna doprowadziła do powstania programu katolicko-społecznego. Będąc natomiast rzecznikiem aktywnej polityki społecznej stał się nie tylko twórcą niemieckiej szkoły katolicyzmu społecznego, ale i poprzednikiem wielkich społeczników katolickich na czele z papieżem Leonem XIII.

BISCHOF WILHELM EMMANUEL VON KETTELER
(1811-1877) IM ANGESICHTS POLITISCH-SOZIALER LEHREN
IM XIX. JAHRHUNDERT

Z u s a m m e n f a s s u n g

Ketteler ist ein hervorragender Vertreter der Katholischen Kirche Deutschlands und wurde erkannt als Gründer der deutschen Schule des Socialkatholicismus. Seine Tätigkeit strebte nach Erlösung der Socialfrage auf dem theoretischen und praktischen Gebiete. Seine Aktivität war sichtbar in Ansprachen auf dem Katholikentag z.B. in Mainz 1871 Jahr und auch in seinem Buche *Die Arbeiterfrage und das Christenthum*.